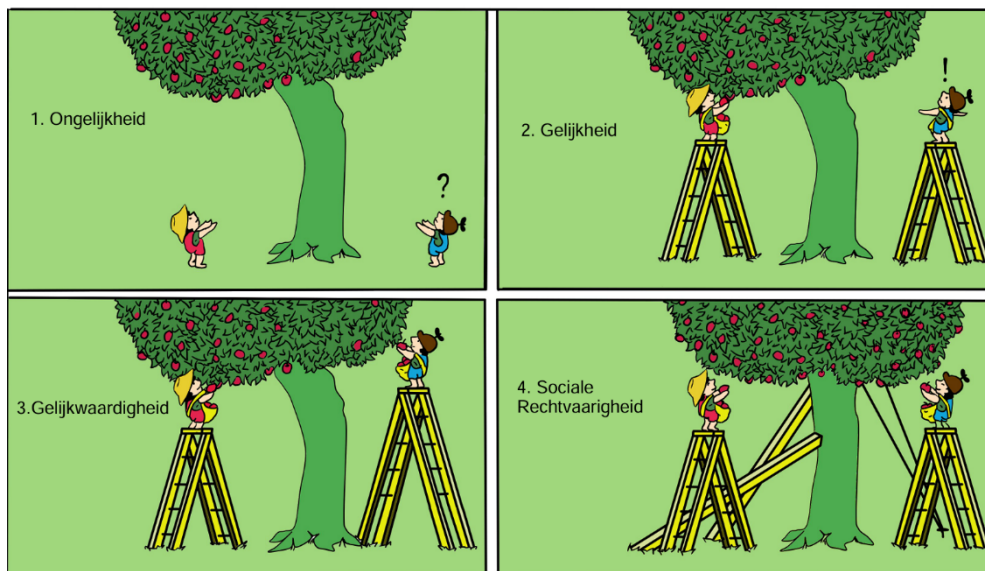

Hoe maken we ons cultuuronderwijs inclusiever?

Inclusiviteit als kernwaarde voor cultuurprofiel scholen. Dat is een mooi streven, maar hoe geven we dat in de praktijk precies vorm? En wat is de eigen bijdrage van cultuuronderwijs? (Tekst: Bea Ros)

Gelijke kansen, daar is uiteraard niemand tegen. Alle leraren en scholen gunnen hun leerlingen het beste. Maar met goede intenties alleen kom je er niet. Dat maakt cultureel antropoloog en socioloog Siela Ardjosemito-Jethoe met een mooie visual met vier bomen meer dan duidelijk.

Gelijkwaardigheid

Gebaseerd op The giving tree, Shell Silverstein (Maeda & Ruth, 2019), bewerkt door Nilay Ardjosemito 2024

De hamvraag is: werkt het systeem voor iedereen? 'Vaak zie je dat daar al ongelijkheid in schuilt of sluipt', aldus Ardjosemito-Jethoe. Ze wijst op drie van de vier plaatjes met een kromgegroeide appelboom, beeld voor een oneerlijk systeem. Bij ongelijkheid springt die scheefgroei meteen in het oog: de een krijgt alle appels, de ander niets.

Gelijkheid bereik je niet door iedere leerling gelijk te behandelen (iedereen een ladder als hulpmiddel). Voor gelijkwaardige kansen moet je leerlingen juist ongelijk behandelen oftewel maatwerk bieden: wie de hulp het hardst nodig heeft, moet die met voorrang krijgen. Maar Ardjosemito-Jethoe stelt dat we nog een stap verder moeten gaan: 'We moeten zorgen dat de boom niet langer krom staat en nadenken over hoe het systeem anders kan. Dan werk je aan sociale rechtvaardigheid.' Pas dan ga je systemische ongelijkheid tegen.

Representatie

De inleiding van commissielid Ardjosemito-Jethoe tijdens de jaarlijkse ontmoeting van de leden van de Commissie van Aanbeveling & Advies en het bestuur van de Vereniging voor

CultuurProfielScholen (VCPS) vormt de opmaat voor een gesprek over inclusiviteit, door Ardjosemito-Jethoe omschreven als 'in hoeverre je je uitgenodigd voelt'. De VCPS heeft 'Inclusief' benoemd als kernwaarde in haar Meerjarenbeleidsplan 2021-2025. De ambitie is om op alle niveaus – van bestuur tot dagelijkse lespraktijk – inclusief te werken.

Wat vraagt dat van ons als vereniging en als cultuurprofielschool, zijn de vragen die op tafel liggen. 'Het bestuur zou een betere afspiegeling van de samenleving mogen vormen', denkt Henk Visscher. Ook zou het mooi zijn als cultuuronderwijs nog breder omarmd wordt door alle schoolsoorten. Nu zijn vmbo-scholen binnen de vereniging nog in de minderheid. 'Ik heb echt moeite om de kunstvakken bij ons op het vmbo als examenvak te krijgen', vertelt Leon de Rond (rector RSG 't Rijks). 'Ouders staan bijvoorbeeld niet meteen te juichen. Er is vanuit de leiding heel veel support nodig.'

Jeroen Lutters (lector kunst- en cultuureducatie ArtEZ) heeft positievere ervaringen. Hij werkt samen met onder meer St Lucas, een vmbo-mbo-vakschool met praktische, ambachtelijke opleidingen. 'Daar vind je veel pareltjes en overtuigende voorbeelden.' Er is ook geïnvesteerd in practoraten, zoals het practoraat Betekenisvolle creativiteit. 'Want als je meters wilt maken, moet je een parallel traject opzetten met onderzoek. Als vereniging zouden we daar samen een vuist voor kunnen maken en er ook subsidie voor kunnen werven.'

Onderzoek kan bovendien helpen om de meerwaarde van cultuur te laten zien, stelt wetenschapsjournalist Mark Mieras. 'Bijvoorbeeld dat cultuuronderwijs kan bijdragen aan meer gelijkheid.' Hij haalt Amerikaans onderzoek aan waaruit blijkt dat kinderen uit achterstandsgezinnen op cultuurscholen beter presteren dan op 'gewone' scholen.

Wit curriculum

Lutters wijst op een knelpunt voor inclusie: het (cultuur)curriculum. Dat is momenteel te eenzijdig wit en westers georiënteerd. Kim Wannet (directeur IVKO Amsterdam en voorzitter VCPS-VO) herkent dat uit haar praktijk. 'Er is in het curriculum bijvoorbeeld geen enkele waardering voor ambachtelijke kunst.' Verder ziet ze hoe lesstof te weinig aansluit bij leerlingen. 'Ik zie bij hen veel angst voor uitsluiting.' Als voorbeeld noemt ze Ghanese meisjes die getraumatiseerd zijn door het slavernijverleden. 'Ze voelen zich daarin vaak niet gezien. Laatst liet een leraar de klas een tekst lezen met het N-woord om daar samen over te praten. De meisjes dachten: hoezo moeten we hier nog over praten?'

Ons cultuuronderwijs is inderdaad hoognodig toe aan hervorming, vindt ook Joke Methorst (schoolleider Cals College). 'Daar is nog best wat voor nodig, want methodes zijn behoorlijk eenzijdig. Scholen zijn er wel mee bezig, maar ik hoor nog weinig waarvan ik denk: dat gaat die boom recht zetten.' Wel zijn er momenteel nieuwe kerndoelen kunst en cultuur in de maak en de VCPS mag als lid van de advieskring feedback geven op conceptversies. Dat biedt kansen om inclusiever te worden.

Gezamenlijk nadenken over een ander curriculum is een goede stap voor systemische verandering, stelt Ardjosemito-Jethoe. 'Vragen voor leraren daarbij zijn: put ik voldoende uit de rijke en diverse cultuurgeschiedenis en weet ik voldoende van mijn vakgebied om die diversiteit in te brengen?'

De Rond zag hiervan op zijn school een mooi voorbeeld, toen een invalleraar Surinaamse muziek de klas inbracht. 'Dat was compleet nieuw en ook een doorbraak. Hij legde alle kaders van de methode naast zich neer en stak zijn hand uit naar de leerlingen. Dat is het begin van inclusie.' Niet elke leraar zal dat uit zichzelf kunnen en dan is professionalisering nodig. Carla van Boxtel (hoogleraar vakdidactiek Geschiedenis UvA) ziet hierin een rol voor lerarenopleidingen: 'We moeten laten zien wat er allemaal mogelijk is. En als lerarenopleider zelf het goede voorbeeld geven.'

Erbij horen

Elke leerling moet zich gerepresenteerd en gezien voelen in het curriculum: dit gaat ook over mij en ik hoor erbij. En dat, zo licht Ardjosemito-Jethoe toe, gaat niet alleen over zwart of wit, maar om allerlei aspecten van iemands identiteit: gender, seksualiteit, platteland of stad, levensovertuiging enzovoort.

Verbinding maken is hierbij het magische woord. Ze noemt een erfgoedproject in Utrecht als voorbeeld. Leerlingen maakten samen een tijdlijn van de 900-jarige geschiedenis van de stad en mochten elk van huis iets meenemen dat een plek in die geschiedenis had. 'Vanuit gezamenlijkheid én eigenheid konden leerlingen zo een verbinding maken met de stad waarin ze woonden.'

Over dit soort didactiek nadenken is heel belangrijk', aldus Ardjosemito-Jethoe. 'Het gaat erom herkenning en verrassing te organiseren in het aanbod van cultuurprofiel scholen. Is er ruimte voor het toevoegen van wat leerlingen zelf aan cultuur meebrengen? Daar ontbreekt het vaak aan. De keuze is vaak inpassen of aanpassen, voor toevoegen is niet altijd ruimte.' Dat roept ook vragen op bij de anderen. Visscher verwijst naar het boek dat hij onlangs las van Douglas Murray over onder meer homoseksualiteit. 'Murray stelt hierin de vraag: wat willen we nou eigenlijk? Willen we gelijk zijn aan de ander of juist anders zijn? Op dezelfde manier vraag ik me af: is ons einddoel één gezamenlijke cultuur, hoe gelaagd of divers dan ook, of duizend verschillende culturen?'

Wat organisatie- en beleidsadviseur Geert Drion betreft zou het moeten gaan om eenheid in verscheidenheid en het accepteren van verschillen. Dat bijvoorbeeld niet alleen klassieke muziek de toon aangeeft, maar ook techno, rap, rock & roll of smartlappen. 'Er zijn allerlei cultuurtalen en die moeten we in de diepte en breedte verbinden. Dat zou een mooi motto kunnen zijn voor cultuurprofiel scholen.' En juist daarin, in die verbinding, ligt de meerwaarde van (inclusief) cultuuronderwijs. Zoals Visscher zegt: 'In een goed huwelijk mag het soms botsen. Vanuit tegenstellingen kun je komen tot iets moois dat samenbindt. Daar kan cultuur mooie bijdrage aan leveren.'

Eenzijdige criteria voor wat cultuur is of moet zijn, belemmeren inclusiviteit. Bij het nadenken over een inclusief aanbod dreigt al snel de vraag 'includeren waarin?', stelt Drion. 'Maar wie bepaalt dat waarin? Misschien is dat wel de verkeerde vraag.' Wannet haakt erbij aan. 'We moeten altijd mensen uitnodigen iets toe te voegen aan wat er al is. Aanpassen, toevoegen en aanvullen, dat verrijkt je onderwijs.' En daarbij moeten we ook op onze woorden letten. Het klinkt heel open om te zeggen dat je naast ballet ook andere dansvormen aanbiedt, maar als je die dan vervolgens aanduidt met 'werelddans', draag je onbedoeld toch een norm uit: dit is de 'echte' cultuur en dat is anders.

Drion wijst op de begrippen 'belonging' en 'becoming', zijn en worden. 'Om te worden is het fijn om er te mogen zijn. De vraag voor ons als cultuurprofiel scholen is: op welke plek kun je zijn en hoe kunnen we zo'n plek bieden?' Het definitieve antwoord daarop is er nog niet, maar de weg naar het nadenken is wel geopend. Of, zoals Ardjosemito-Jethoe tot besluit met een citaat van James Baldwin zegt: 'Not everything that is faced can be changed, but nothing that is not be faced, can be changed.'